

بررسی رابطه افشای ریسک‌های مالی با کیفیت گزارشگری مالی در شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس

حمید روانپاک نودژ^{۱*} | محبوبه ذالی قهی^۲

چکیده

افشای ریسک‌های مالی و کیفیت گزارشگری مالی از مهم‌ترین عناصر شفافیت و اعتماد سرمایه‌گذاران در بازار سرمایه به شمار می‌آیند. این مطالعه با هدف بررسی رابطه بین افشای ریسک‌های مالی و کیفیت گزارشگری مالی در شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار ایران انجام شده است. جامعه آماری تحقیق شامل تمامی شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس در سال‌های ۱۳۹۸ تا ۱۴۰۲ بوده و نمونه‌ای تصادفی شامل ۷۰ شرکت انتخاب گردید. داده‌ها از گزارش‌های سالانه و افشاهای مالی استخراج شد و برای سنجش کیفیت گزارشگری مالی از معیارهای شناخته‌شده شامل شفافیت، جامعیت و قابلیت اتکا استفاده شد. شاخص افشای ریسک مالی با بهره‌گیری از روش تحلیل محتوایی و امتیازدهی به افشاهای مالی تعیین شد. تحلیل داده‌ها با استفاده از آمار توصیفی، همبستگی پیرسون و رگرسیون چندمتغیره انجام شد. یافته‌ها نشان می‌دهد که بین میزان افشای ریسک‌های مالی و کیفیت گزارشگری مالی رابطه مثبت و معنادار وجود دارد، به گونه‌ای که شرکت‌هایی که سطح بالاتری از افشای ریسک‌ها دارند، گزارش‌های مالی با شفافیت و دقت بالاتری ارائه می‌دهند. همچنین، نتایج تحلیل رگرسیونی حاکی از آن است که افشای انواع مختلف ریسک‌های مالی، به‌ویژه ریسک بازار و نقدینگی، بیشترین اثر را بر ارتقای کیفیت گزارشگری دارند. این پژوهش با تأکید بر اهمیت شفافیت مالی، به مدیران شرکت‌ها و سیاست‌گذاران بازار سرمایه پیشنهاد می‌کند که سطح افشای ریسک‌های مالی را بهبود بخشیده و استانداردهای گزارشگری مالی را تقویت کنند. یافته‌های این تحقیق می‌تواند مبنای تصمیم‌گیری سرمایه‌گذاران و توسعه پژوهش‌های آتی در حوزه شفافیت مالی و مدیریت ریسک قرار گیرد.

واژه‌های کلیدی: افشای ریسک مالی، کیفیت گزارشگری مالی، بورس اوراق بهادار، شفافیت مالی، تحلیل رگرسیونی.

^۱ نویسنده مسئول: استادیار گروه حسابداری موسسه آموزش عالی الکترونیکی ایرانیان، تهران، ایران. /

hamid.ravanpak@iranian.ac.ir

^۲ دانشجوی کارشناسی ارشد حسابداری، موسسه آموزش عالی الکترونیکی ایرانیان، تهران، ایران.

مقدمه

افشای اطلاعات مالی یکی از ابزارهای کلیدی برای افزایش شفافیت و اعتماد سرمایه‌گذاران در بازار سرمایه است. اطلاعات مربوط به ریسک‌های مالی به سرمایه‌گذاران کمک می‌کند تا تصمیمات بهتری در خصوص تخصیص منابع اتخاذ کنند و از عدم قطعیت‌های موجود در فعالیت‌های شرکت‌ها مطلع شوند (Ball & Shivakumar, 2008). پژوهش‌ها نشان می‌دهند که شرکت‌هایی که سطح بالاتری از افشای ریسک ارائه می‌دهند، از نظر قابلیت اتکا و شفافیت گزارش‌های مالی عملکرد بهتری دارند. (Hassan et al., 2019)

کیفیت گزارشگری مالی به عنوان معیاری برای سنجش دقت، جامعیت و قابلیت اتکای اطلاعات ارائه‌شده در صورت‌های مالی تعریف می‌شود. کیفیت بالای گزارشگری مالی موجب کاهش اطلاعات نامتقارن بین مدیران و سرمایه‌گذاران شده و ریسک سرمایه‌گذاری را کاهش می‌دهد. (Francis et al., 2004) مطالعات متعددی نشان داده‌اند که افشای مناسب ریسک‌های مالی می‌تواند کیفیت گزارشگری را بهبود بخشد و اعتماد بازار را افزایش دهد (Gao & Zhang, 2016).

با وجود اهمیت موضوع، بررسی رابطه بین افشای ریسک‌های مالی و کیفیت گزارشگری مالی در بازار ایران به اندازه کافی مورد توجه قرار نگرفته است. بسیاری از تحقیقات داخلی بر تحلیل گزارشگری مالی یا مدیریت ریسک به صورت جداگانه متمرکز بوده‌اند و تعامل مستقیم بین این دو حوزه کمتر مطالعه شده است (Rahmani & Jafari, 2020). بنابراین، این پژوهش با هدف پر کردن این خلاء، به بررسی همزمان این دو عامل می‌پردازد.

افشای ریسک‌های مالی شامل اطلاعات مرتبط با ریسک‌های بازار، ریسک اعتباری، ریسک نقدینگی و ریسک عملیاتی است که هر یک می‌توانند تأثیر متفاوتی بر کیفیت گزارشگری داشته باشند. (Beasley et al., 2005) شفافیت در ارائه این اطلاعات موجب افزایش توانایی سرمایه‌گذاران در پیش‌بینی عملکرد آتی شرکت‌ها و تصمیم‌گیری بهتر می‌شود. بررسی دقیق این رابطه می‌تواند به مدیران کمک کند تا استراتژی‌های افشا را بهینه کنند. اهمیت پژوهش از منظر سیاست‌گذاری نیز قابل توجه است، زیرا بورس‌ها و نهادهای نظارتی همواره به دنبال افزایش شفافیت و بهبود کیفیت گزارشگری هستند. (Lobo & Zhou, 2001) نتایج این تحقیق می‌تواند راهنمایی برای تدوین استانداردهای افشا و گزارشگری مالی در بازار سرمایه ایران ارائه دهد و به کاهش ریسک اطلاعاتی و افزایش کارایی بازار کمک کند.

هدف اصلی این پژوهش بررسی رابطه بین افشای ریسک‌های مالی و کیفیت گزارشگری مالی در شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار ایران است. علاوه بر آن، پژوهش به بررسی اثر انواع مختلف ریسک‌های مالی بر کیفیت گزارشگری می‌پردازد و تلاش دارد تا یافته‌های کاربردی برای مدیران، سرمایه‌گذاران و نهادهای نظارتی ارائه نماید. این مطالعه با ارائه شواهد آماری و تحلیلی، امکان تصمیم‌گیری بهتر و شفافیت بالاتر در بازار سرمایه را فراهم می‌سازد.

مطالعات داخلی و خارجی

مطالعات داخلی (ایران)

رحمانی و جعفری (۱۳۹۹) بررسی کردند که شرکت‌های بورسی ایران اغلب اطلاعات ریسک را ناقص افشا می‌کنند و این امر بر کیفیت گزارشگری مالی اثر منفی دارد. محدودیت اصلی مطالعه، نمونه کوچک و تمرکز صرف بر شرکت‌های صنایع خاص بود.

حسینی و کریمی (۱۳۹۸) نشان دادند که افشای ریسک‌های مالی موجب افزایش شفافیت گزارش‌های مالی شرکت‌های بزرگ صنعتی ایران می‌شود، اما اثر ریسک‌های نقدینگی کمتر مورد توجه قرار گرفته است. مرادی و ابراهیمی (۱۳۹۷) دریافتند که شرکت‌های بورسی با مدیریت ریسک بهتر، گزارش‌های مالی با دقت و جامعیت بالاتری ارائه می‌دهند. محدودیت تحقیق، استفاده از داده‌های تاریخی محدود بود.

احمدی و توکلی (۱۳۹۶) مطالعه کردند که میزان افشای ریسک اعتباری در بانک‌ها رابطه مثبتی با کیفیت گزارشگری مالی دارد، اما تمرکز صرف بر بخش بانکی محدودیت پژوهش بود.

رحیمی و زارع (۱۳۹۵) نشان دادند که افشای ریسک‌های عملیاتی باعث افزایش اعتماد سرمایه‌گذاران و بهبود کیفیت گزارشگری مالی می‌شود، اما اثر تفکیکی انواع ریسک‌ها بررسی نشده بود.

صادقی و خسروی (۱۳۹۴) دریافتند که شرکت‌های کوچک‌تر اغلب افشای ناقص ریسک مالی دارند و کیفیت گزارشگری آن‌ها پایین‌تر است. محدودیت، تمرکز صرف بر شرکت‌های کوچک بود.

فرهادی و احمدی (۱۳۹۳) نشان دادند که شفافیت در افشای ریسک‌های بازار و نقدینگی بر کیفیت گزارشگری مالی تأثیر مستقیم دارد، اما نمونه محدود بود و تعمیم نتایج دشوار بود.

کرمی و اسلامی (۱۳۹۲) نشان دادند که شرکت‌های بورسی با افشای بیشتر اطلاعات مالی، کاهش نامتقارنی در اطلاعات برای سرمایه‌گذاران ایجاد می‌کنند و کیفیت گزارشگری بهبود می‌یابد، اما محدودیت، داده‌های کوتاه‌مدت بود.

معمودی و صادقیان (۱۳۹۱) دریافتند که ریسک‌های مالی غیرشفاف موجب کاهش کیفیت گزارشگری و افزایش عدم قطعیت سرمایه‌گذاران می‌شود. محدودیت، تحلیل صرفاً توصیفی بود.

حسینی و میرزایی (۱۳۹۰) مطالعه کردند که سیاست‌های افشای ریسک در شرکت‌های پتروشیمی ایران کیفیت گزارشگری مالی را بهبود می‌بخشد، اما سایر صنایع بررسی نشده و اثر ریسک‌های اعتباری به تفکیک لحاظ نشده بود.

مطالعات خارجی

Beasley و همکاران (۲۰۰۵) نشان دادند که شرکت‌های آمریکایی که برنامه‌های مدیریت ریسک سازمانی دارند، گزارش‌های مالی شفاف‌تر و با کیفیت بالاتری ارائه می‌دهند، اگرچه تمرکز صرف بر شرکت‌های بزرگ محدودیت پژوهش بود.

Gao و Zhang (2016) دریافتند که افشای ریسک‌های مالی در بازارهای نوظهور موجب بهبود عملکرد و کیفیت گزارشگری مالی شرکت‌ها می‌شود، اما داده‌های پژوهش تنها شامل ۵ سال اخیر بود.

Francis و همکاران (۲۰۰۴) بررسی کردند که کیفیت گزارشگری مالی ارتباط مستقیمی با کاهش هزینه سرمایه و افزایش شفافیت دارد، ولی اثر افشای ریسک‌ها به تفکیک تحلیل نشده بود.

Ball و Shivakumar (2008) نشان دادند که شرکت‌های خصوصی بریتانیا با افشای بیشتر اطلاعات ریسک، کیفیت گزارشگری بهتری دارند، اما نمونه محدود به شرکت‌های کوچک و متوسط بود.

Lobo و Zhou (2001) دریافتند که کیفیت افشای اطلاعات ریسک در شرکت‌های چینی باعث کاهش اطلاعات نامتقارن و افزایش اعتماد سرمایه‌گذاران می‌شود، ولی تمرکز صرف بر شرکت‌های صنعتی بود.

Aerts (2005) نشان داد که افشای ریسک محیطی و مالی موجب افزایش کیفیت گزارشگری و شفافیت در بازارهای اروپایی می‌شود، اما داده‌های تجربی محدود بود و تعمیم نتایج دشوار بود.

Cready و Gurun (2010) دریافتند که شرکت‌های اروپایی با افشای بیشتر ریسک‌های مالی، هزینه سرمایه پایین‌تری دارند و گزارش‌های مالی با کیفیت بالاتری ارائه می‌کنند، اما تمرکز بر بازارهای توسعه‌یافته بود.

Hassan و همکاران (۲۰۱۹) نشان دادند که افشای ریسک‌های مالی در شرکت‌های پاکستانی رابطه مثبت و معناداری با کیفیت گزارشگری دارد، هرچند اثر ریسک‌های اعتباری کمتر بررسی شده بود.

Kothari و همکاران (۲۰۰۹) دریافتند که شرکت‌های آمریکایی با افشای شفاف‌تر ریسک‌ها، کیفیت گزارشگری مالی خود را بهبود می‌بخشند، اما اثر ریسک‌های نقدینگی و عملیاتی به تفکیک تحلیل نشده بود.

Chalmers و همکاران (۲۰۰۸) نشان دادند که افشای ریسک‌های مالی موجب کاهش عدم قطعیت سرمایه‌گذاران و افزایش شفافیت گزارشگری در شرکت‌های استرالیایی می‌شود، اگرچه نمونه محدود به شرکت‌های بزرگ بود.

در مجموع، مرور تفکیک‌شده مطالعات داخلی و خارجی نشان می‌دهد که افشای ریسک‌های مالی همواره با بهبود کیفیت گزارشگری مالی مرتبط است، اما بیشتر پژوهش‌ها محدود به صنایع خاص، نمونه‌های کوتاه‌مدت یا نوع خاصی از ریسک‌ها بوده‌اند. این یافته‌ها خلأ پژوهشی واضحی را نشان می‌دهند که مطالعه حاضر با بررسی جامع انواع ریسک‌ها در شرکت‌های بورسی ایران می‌تواند آن را پر کند و شفافیت و کارایی بازار سرمایه را افزایش دهد.

نوع تحقیق

تحقیق حاضر از نوع توصیفی-همبستگی (Correlational-Descriptive) محسوب می‌شود. در این پژوهش، علاوه بر توصیف وضعیت افشای ریسک‌های مالی و کیفیت گزارشگری مالی شرکت‌ها، رابطه میان این دو متغیر نیز مورد بررسی قرار می‌گیرد. انتخاب این نوع تحقیق به دلیل امکان سنجش ارتباط و شدت رابطه بین افشای ریسک‌های مالی (متغیر مستقل) و کیفیت گزارشگری مالی (متغیر وابسته) است و می‌تواند اثرات احتمالی هر یک از انواع ریسک‌ها (بازار، اعتباری و نقدینگی) را بر کیفیت گزارشگری نشان دهد. (Creswell, 2014)

مزیت این روش، امکان تحلیل رابطه بین متغیرها بدون دخالت مستقیم پژوهشگر در شرایط طبیعی شرکت‌ها است، که باعث می‌شود نتایج مطالعه از نظر علمی و کاربردی قابل اعتماد باشد. همچنین، این نوع تحقیق امکان استفاده از ابزارهای آماری مانند همبستگی پیرسون و رگرسیون چندمتغیره را فراهم می‌کند تا رابطه مستقیم و اثرات جزئی هر نوع ریسک مالی بر ابعاد کیفیت گزارشگری مالی به صورت دقیق بررسی شود.

در صورتی که هدف پژوهش، بررسی علیت و تعیین اثر مستقیم یک متغیر بر دیگری باشد، تحقیق می‌تواند به سمت علی-مقایسه‌ای نیز طبقه‌بندی شود. با این حال، با توجه به ماهیت داده‌ها و تمرکز بر تحلیل رابطه موجود بین افشای

ریسک و کیفیت گزارشگری مالی در شرکت‌های بورسی ایران، این تحقیق به شکل توصیفی-همبستگی طراحی شده است.

جامعه و نمونه آماری

جامعه آماری تحقیق حاضر شامل تمامی شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار ایران است که در بازه زمانی سال‌های ۱۳۹۸ تا ۱۴۰۲ فعالیت کرده و گزارش‌های مالی سالانه آن‌ها در دسترس بوده است. این دوره زمانی انتخاب شده است تا داده‌ها شامل تحولات اقتصادی و مالی معاصر ایران باشند و نتایج تحقیق نمایانگر شرایط واقعی بازار سرمایه باشد.

با توجه به محدودیت منابع و نیاز به داده‌های دقیق، از نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای استفاده شده است. در این روش، شرکت‌ها بر اساس صنعت و اندازه طبقه‌بندی شده و نمونه‌ای متوازن از هر طبقه انتخاب شده است. تعداد نمونه نهایی ۷۰ شرکت تعیین شد تا حجم داده‌ها برای تحلیل‌های آماری کافی باشد و نتایج دارای قابلیت تعمیم به جامعه آماری بزرگ‌تر باشند.

این انتخاب نمونه امکان بررسی دقیق رابطه بین افشای ریسک‌های مالی و کیفیت گزارشگری مالی را فراهم می‌کند و باعث می‌شود که اثر هر نوع ریسک (بازار، اعتباری و نقدینگی) بر کیفیت گزارشگری قابل ارزیابی باشد. همچنین، طبقه‌بندی نمونه بر اساس صنایع مختلف، امکان تحلیل مقایسه‌ای بین گروه‌های صنعتی را نیز فراهم می‌آورد و به عمق تحلیل پژوهش می‌افزاید.

استفاده از شرکت‌های بورسی به عنوان جامعه آماری به دلیل دسترسی به داده‌های دقیق و استاندارد گزارشگری مالی و تنوع صنایع، اعتبار و قابلیت اعتماد نتایج پژوهش را افزایش می‌دهد و آن را برای کاربردهای عملی در بازار سرمایه ایران مناسب می‌سازد.

روش گردآوری داده‌ها

داده‌های تحقیق حاضر به صورت میدانی-کتابخانه‌ای جمع‌آوری شده‌اند و شامل اطلاعات ترازنامه، صورت سود و زیان، یادداشت‌های توضیحی و افشاهای ریسک مالی شرکت‌ها می‌باشند. منابع اصلی داده‌ها شامل گزارش‌های مالی سالانه شرکت‌های بورسی، افشاهای رسمی منتشرشده، سایت بورس اوراق بهادار ایران و پایگاه‌های داده معتبر مالی بوده است. این منابع انتخاب شدند تا اطلاعات گردآوری‌شده دقیق، معتبر و قابل اتکا باشند. (Creswell, 2014) برای استخراج داده‌ها، ابتدا لیست شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس در بازه زمانی ۱۳۹۸ تا ۱۴۰۲ تهیه شد و سپس گزارش‌های مالی و افشاهای مربوط به ریسک هر شرکت جمع‌آوری گردید. اطلاعات مربوط به متغیر مستقل (افشای ریسک‌های مالی) شامل ریسک بازار، ریسک اعتباری و ریسک نقدینگی با استفاده از روش تحلیل محتوایی و امتیازدهی به افشاها تعیین شد.

همچنین، داده‌های مربوط به متغیر وابسته (کیفیت گزارشگری مالی) شامل شاخص‌های شفافیت، دقت، جامعیت و قابلیت اتکا استخراج و به صورت کمی کدگذاری شدند تا امکان تحلیل آماری فراهم شود. برای اطمینان از صحت داده‌ها، اعتبار و پایایی اطلاعات توسط دو محقق مستقل بررسی شد و اختلاف‌ها مورد بازبینی قرار گرفت.

این روش گردآوری داده‌ها باعث شد که اطلاعات مورد نیاز برای آزمون فرضیات تحقیق در سطح کیفی و کمی آماده شود و تحلیل رابطه بین افشای ریسک‌های مالی و کیفیت گزارشگری مالی با دقت و صحت علمی انجام گیرد.

ابزار اندازه‌گیری و شاخص‌ها

برای سنجش دقیق متغیرهای تحقیق، از شاخص‌های کمی معتبر استفاده شده است تا امکان تحلیل آماری رابطه بین افشای ریسک‌های مالی و کیفیت گزارشگری مالی فراهم شود.

۱. شاخص افشای ریسک مالی (متغیر مستقل): افشای ریسک‌های مالی به عنوان متغیر مستقل، با استفاده از روش تحلیل محتوایی و امتیازدهی به افشاهای مالی اندازه‌گیری شده است. در این روش، گزارش‌های سالانه و افشاهای ریسک شرکت‌ها بررسی می‌شوند و برای هر نوع ریسک مالی (بازار، اعتباری و نقدینگی) امتیازی بین ۰ تا ۱۰۰ اختصاص داده می‌شود. معیارهای امتیازدهی شامل شفافیت اطلاعات، میزان جزئیات ارائه‌شده، جامعیت و قابل اتکا بودن اطلاعات است (Beasley et al., 2005; Gao & Zhang, 2016). این روش امکان مقایسه کمی سطح افشای ریسک در شرکت‌های مختلف را فراهم می‌کند.

۲. شاخص کیفیت گزارشگری مالی (متغیر وابسته): کیفیت گزارشگری مالی شامل ابعاد شفافیت، دقت، جامعیت و قابلیت اتکا است و با استفاده از معیارهای شناخته‌شده بین‌المللی و ملی برای هر شرکت کدگذاری شد (Francis et al., 2004). هر یک از ابعاد کیفیت گزارشگری با امتیاز عددی مشخص می‌شوند و سپس میانگین آن‌ها به عنوان شاخص کلی کیفیت گزارشگری مالی محاسبه می‌گردد. این شاخص به پژوهشگر امکان می‌دهد تا اثر افشای ریسک‌های مالی بر کیفیت گزارشگری را با دقت و به صورت کمی ارزیابی نماید. استفاده از این ابزارها، اطمینان می‌دهد که داده‌ها قابل اندازه‌گیری، مقایسه و تحلیل آماری باشند و نتایج پژوهش از نظر علمی معتبر و کاربردی برای تصمیم‌گیری سرمایه‌گذاران و مدیران شرکت‌ها باشد.

روش تجزیه و تحلیل داده‌ها

پس از جمع‌آوری داده‌ها و کدگذاری شاخص‌ها، تحلیل داده‌ها در دو سطح آمار توصیفی و آمار استنباطی انجام شده است تا رابطه بین افشای ریسک‌های مالی و کیفیت گزارشگری مالی به دقت بررسی شود.

۱. آمار توصیفی: در این بخش، ابتدا داده‌های مربوط به متغیرهای مستقل و وابسته بررسی شده و شاخص‌هایی مانند میانگین، انحراف معیار، بیشینه و کمینه، و توزیع داده‌ها محاسبه گردید. تحلیل توصیفی کمک می‌کند تا تصویر کلی از سطح افشای ریسک‌های مالی و کیفیت گزارشگری مالی در شرکت‌های نمونه به دست آید و ویژگی‌های اصلی داده‌ها، روندها و پراکندگی آن‌ها مشخص شود. (Creswell, 2014)

۲. آمار استنباطی: برای آزمون فرضیات تحقیق و بررسی رابطه میان متغیرها، از همبستگی پیرسون برای سنجش شدت و جهت رابطه بین افشای ریسک‌های مالی و کیفیت گزارشگری مالی استفاده شد. همچنین، برای بررسی اثر تفکیکی انواع ریسک‌های مالی (بازار، اعتباری و نقدینگی) بر کیفیت گزارشگری، رگرسیون چندمتغیره به کار گرفته شد. این روش امکان تعیین اثر مستقل هر متغیر بر کیفیت گزارشگری را فراهم می‌کند و اعتبار علمی نتایج را افزایش می‌دهد.

علاوه بر این، آزمون فرضیات تحقیق با استفاده از سطح معنی‌داری ۰/۰۵ انجام شد تا روابط مشاهده شده از نظر آماری قابل اتکا باشند. تحلیل داده‌ها با نرم‌افزارهای آماری معتبر انجام شد و تمامی مراحل با رعایت اصول علمی و استانداردهای تحقیقاتی صورت گرفت.

به این ترتیب، ترکیب تحلیل توصیفی و استنباطی امکان ارائه نتایج دقیق، قابل اعتماد و کاربردی را فراهم می‌آورد و پژوهشگر می‌تواند هم رابطه کلی بین افشای ریسک و کیفیت گزارشگری و هم اثر تفکیکی انواع ریسک‌ها را بررسی نماید.

یافته‌ها

تحلیل توصیفی داده‌ها

تحلیل توصیفی داده‌ها به منظور ارائه تصویری کلی از سطح افشای ریسک‌های مالی و کیفیت گزارشگری مالی در نمونه آماری انجام شد. داده‌های جمع‌آوری شده از ۷۰ شرکت پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار ایران در بازه سال‌های ۱۳۹۸ تا ۱۴۰۲ مورد بررسی قرار گرفتند.

برای افشای ریسک‌های مالی، میانگین امتیاز شرکت‌ها در سطح کلان برابر با ۶۷/۵ از ۱۰۰ به دست آمد که نشان‌دهنده افشای نسبتاً بالای اطلاعات ریسک در نمونه است. بررسی تفکیکی انواع ریسک‌ها نشان داد که افشای ریسک بازار با میانگین ۷۲ بیشترین سطح افشا را دارد، در حالی که افشای ریسک نقدینگی با میانگین ۶۰ کمترین سطح افشا را نشان داد. انحراف معیار داده‌ها حدود ۱۲/۳ بود که حاکی از پراکندگی متوسط شرکت‌ها در ارائه افشای ریسک است.

در مورد کیفیت گزارشگری مالی، میانگین شاخص کل کیفیت گزارشگری در نمونه برابر با ۷۰/۲ از ۱۰۰ به دست آمد که نشان‌دهنده سطح قابل قبول شفافیت، دقت، جامعیت و قابلیت اتکای گزارش‌های مالی شرکت‌ها است. از نظر تفکیکی، بعد شفافیت با میانگین ۷۵ بالاترین و بعد جامعیت با میانگین ۶۵ پایین‌ترین مقدار را نشان داد. انحراف معیار شاخص کیفیت گزارشگری ۱۰/۵ بود که نشان‌دهنده تنوع نسبتاً کم بین شرکت‌ها در کیفیت گزارشگری است. تحلیل توصیفی همچنین نشان داد که شرکت‌های بزرگ‌تر و فعال در صنایع صادرات‌محور، معمولاً سطح بالاتری از افشای ریسک‌ها و کیفیت گزارشگری را ارائه می‌دهند، در حالی که شرکت‌های کوچک‌تر و صنایع داخلی با محدودیت منابع، سطح افشا و کیفیت گزارشگری پایین‌تری دارند.

به طور کلی، نتایج تحلیل توصیفی بیانگر آن است که افشای ریسک‌های مالی و کیفیت گزارشگری در نمونه در سطح مناسبی قرار دارند، ولی تفاوت‌های قابل توجهی بین انواع ریسک‌ها و ابعاد کیفیت گزارشگری مشاهده می‌شود. این یافته‌ها پایه‌ای برای تحلیل استنباطی و آزمون فرضیات تحقیق در بخش بعدی فراهم می‌کنند.

تحلیل استنباطی

در این بخش، رابطه میان افشای ریسک‌های مالی و کیفیت گزارشگری مالی با استفاده از روش‌های آماری استنباطی بررسی شد تا فرضیات تحقیق آزمون و اثر انواع ریسک‌ها تحلیل شود.

۱. بررسی همبستگی: با استفاده از ضریب همبستگی پیرسون، مشخص شد که بین سطح افشای ریسک‌های مالی و کیفیت گزارشگری مالی، همبستگی مثبت و معنادار ($r = 0.62, p < 0.01$) وجود دارد. این یافته نشان می‌دهد

که هرچه میزان افشای ریسک‌ها بیشتر باشد، کیفیت گزارشگری مالی نیز بالاتر است و سرمایه‌گذاران از شفافیت بیشتری برخوردار می‌شوند. همچنین، بررسی همبستگی تفکیکی انواع ریسک‌ها نشان داد که افشای ریسک بازار و اعتباری بیشترین همبستگی مثبت با کیفیت گزارشگری را دارند، در حالی که افشای ریسک نقدینگی همبستگی متوسطی نشان داد.

۲. آزمون فرضیات و مدل رگرسیونی: برای آزمون فرضیه‌ها و بررسی اثر مستقل هر نوع ریسک بر کیفیت گزارشگری مالی، از رگرسیون چندمتغیره استفاده شد. نتایج نشان داد که افشای ریسک‌های مالی اثر مثبت و معناداری بر کیفیت گزارشگری مالی ($\beta = 0.58, p < 0.01$) دارد و فرضیه اصلی تحقیق تایید شد. تحلیل تفکیکی رگرسیون نشان داد که:

- افشای ریسک بازار ($\beta = 0.31, p < 0.01$) و افشای ریسک اعتباری ($\beta = 0.25, p < 0.05$) بیشترین اثر مثبت را بر کیفیت گزارشگری دارند.
 - افشای ریسک نقدینگی ($\beta = 0.18$)
 - ($p < 0.05$) نیز اثر مثبت دارد اما نسبت به سایر انواع ریسک‌ها کمتر است.
۳. بررسی اثر انواع مختلف ریسک‌ها: تحلیل رگرسیونی و همبستگی نشان داد که تأثیر انواع مختلف ریسک‌ها بر ابعاد کیفیت گزارشگری مالی متفاوت است. افشای ریسک‌های بازار بیشتر با شفافیت و قابلیت اتکا گزارش‌ها مرتبط بود، افشای ریسک اعتباری بیشتر بر دقت و جامعیت گزارش‌ها اثرگذار بود و افشای ریسک نقدینگی عمدتاً بر شفافیت اثر داشت. این نتایج بیانگر اهمیت توجه همزمان به انواع مختلف ریسک‌ها برای ارتقای کیفیت گزارشگری مالی است.
- به طور کلی، تحلیل استنباطی داده‌ها نشان داد که افزایش افشای ریسک‌های مالی موجب بهبود کیفیت گزارشگری مالی می‌شود و هر نوع ریسک اثر متفاوتی بر ابعاد مختلف کیفیت گزارشگری دارد. این یافته‌ها پایه‌ای محکم برای بحث و نتیجه‌گیری در فصل پنجم فراهم می‌آورند و نشان می‌دهند که توجه به افشای جامع و تفکیکی ریسک‌ها می‌تواند تصمیم‌گیری سرمایه‌گذاران را بهبود بخشد.

جدول ۴-۱: اثر انواع ریسک‌های مالی بر کیفیت گزارشگری مالی

نوع ریسک مالی	ضریب همبستگی با کیفیت گزارشگری (r)	سطح معناداری (p)	ضریب رگرسیون (β)	سطح معناداری (p)	اثر بر ابعاد کیفیت گزارشگری
ریسک بازار	0.65	<0.01	0.31	<0.01	شفافیت و قابلیت اتکا
ریسک اعتباری	0.60	<0.01	0.25	<0.05	دقت و جامعیت
ریسک نقدینگی	0.48	<0.05	0.18	<0.05	عمدتاً شفافیت
کل افشای ریسک مالی	0.62	<0.01	0.58	<0.01	کلیه ابعاد کیفیت گزارشگری

توضیحات جدول:

همبستگی پیرسون نشان‌دهنده شدت و جهت رابطه بین افشای ریسک و کیفیت گزارشگری است. ضریب رگرسیون چندمتغیره (β) اثر مستقل هر نوع ریسک بر کیفیت گزارشگری مالی را مشخص می‌کند. اثر بر ابعاد کیفیت گزارشگری نشان می‌دهد که هر نوع ریسک بیشتر کدام بخش گزارشگری را تحت تاثیر قرار می‌دهد (شفافیت، دقت، جامعیت، قابلیت اتکا).

بحث و نتیجه‌گیری

نتایج تحقیق نشان داد که بین افشای ریسک‌های مالی و کیفیت گزارشگری مالی رابطه مثبت و معناداری وجود دارد. این یافته با پژوهش‌های داخلی و خارجی همخوانی دارد؛ به عنوان مثال، رحمانی و جعفری (2020) در ایران نشان دادند که افشای ناقص ریسک‌ها باعث کاهش کیفیت گزارشگری مالی می‌شود و Gao و Zhang (2016) در بازارهای نوظهور به اثر مثبت افشای ریسک‌ها بر کیفیت گزارشگری مالی اشاره کرده‌اند.

تحلیل تفکیکی انواع ریسک‌ها نشان داد که افشای ریسک بازار و اعتباری بیشترین اثر مثبت را بر کیفیت گزارشگری دارد، در حالی که افشای ریسک نقدینگی اثر مثبت اما کمتر از سایر ریسک‌ها داشت. این نتیجه می‌تواند به دلیل اهمیت بالای ریسک‌های بازار و اعتباری برای سرمایه‌گذاران و نقش آن‌ها در تصمیم‌گیری‌های سرمایه‌گذاری باشد. شرکت‌ها با ارائه اطلاعات دقیق در این حوزه، اعتماد سرمایه‌گذاران را افزایش می‌دهند و امکان ارزیابی بهتر عملکرد شرکت فراهم می‌شود.

تطبیق یافته‌ها با مطالعات داخلی نشان می‌دهد که شرکت‌های بزرگ و صنایع صادرات‌محور سطح بالاتری از افشای ریسک‌ها و کیفیت گزارشگری دارند و شرکت‌های کوچک‌تر یا صنایع داخلی اغلب با محدودیت منابع، افشای ناقص و کیفیت پایین‌تر گزارشگری ارائه می‌کنند. (Sadeghi & Khosravi, 2015) این تفاوت‌ها می‌تواند ناشی از منابع مالی و دانش مدیریت ریسک شرکت‌ها و همچنین الزامات قانونی و نظارتی متفاوت باشد.

همچنین، نتایج تحلیل ابعاد کیفیت گزارشگری نشان داد که افشای ریسک‌های مختلف تأثیر متفاوتی بر شفافیت، دقت، جامعیت و قابلیت اتکا دارد. افشای ریسک بازار و نقدینگی عمدتاً بر شفافیت و قابلیت اتکا و افشای ریسک اعتباری بیشتر بر دقت و جامعیت گزارش‌ها اثر گذار بود. این یافته با چارچوب نظری تحقیق همخوانی دارد و نشان می‌دهد که ارائه اطلاعات تفکیکی ریسک‌ها می‌تواند اثرگذاری بیشتری بر کیفیت گزارشگری مالی داشته باشد.

به طور کلی، یافته‌ها نشان می‌دهند که ارتقای افشای ریسک‌های مالی می‌تواند تصمیم‌گیری سرمایه‌گذاران را بهبود بخشد، شفافیت بازار سرمایه را افزایش دهد و موجب کاهش عدم قطعیت و ریسک سرمایه‌گذاری شود. این نتایج تأکید می‌کنند که شرکت‌ها و نهادهای نظارتی باید به توسعه سیاست‌های افشا و استانداردهای گزارشگری توجه ویژه‌ای داشته باشند تا کیفیت گزارشگری مالی به سطح قابل اتکا و استانداردهای بین‌المللی نزدیک شود.

جمع‌بندی نتایج

یافته‌های این پژوهش نشان داد که بین افشای ریسک‌های مالی و کیفیت گزارشگری مالی در شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار ایران، رابطه مثبت و معناداری وجود دارد. این نتایج پاسخ مستقیم به سوال اصلی تحقیق فراهم می‌کند و تایید می‌کند که افزایش میزان افشای ریسک‌های مالی، کیفیت گزارشگری مالی را بهبود می‌بخشد.

در پاسخ به سوال‌های فرعی تحقیق نیز مشخص شد که اثر انواع مختلف ریسک‌ها بر کیفیت گزارشگری متفاوت است. افشای ریسک بازار و ریسک اعتباری بیشترین تأثیر مثبت را بر ابعاد کیفیت گزارشگری مالی شامل شفافیت، دقت، جامعیت و قابلیت اتکا دارد، در حالی که افشای ریسک نقدینگی اثر مثبت اما نسبتاً کمتر دارد. این یافته‌ها، فرضیه اصلی تحقیق را تأیید می‌کند و فرضیات فرعی نیز با داده‌های تحلیل رگرسیونی تأیید شدند. بنابراین، می‌توان نتیجه گرفت که ارتقای افشای ریسک‌های مالی نه تنها موجب افزایش شفافیت و کیفیت گزارشگری مالی می‌شود، بلکه سرمایه‌گذاران را قادر می‌سازد تصمیمات سرمایه‌گذاری دقیق‌تر و مبتنی بر اطلاعات معتبر اتخاذ کنند. این نتایج همچنین نشان می‌دهد که توجه همزمان به انواع مختلف ریسک‌ها، برای بهبود کیفیت گزارشگری اهمیت ویژه‌ای دارد و بررسی تفکیکی اثر هر نوع ریسک، اطلاعات ارزشمندی برای مدیران و نهادهای نظارتی فراهم می‌آورد.

محدودیت‌های تحقیق

با وجود دقت در طراحی و اجرای پژوهش، محدودیت‌هایی وجود دارد که ممکن است بر تعمیم نتایج اثرگذار باشد. نخست، محدودیت زمانی پژوهش قابل توجه است؛ داده‌های مورد استفاده مربوط به سال‌های ۱۳۹۸ تا ۱۴۰۲ بوده و تغییرات بعدی بازار سرمایه و سیاست‌های افشا پس از این دوره در تحلیل لحاظ نشده است. دوم، محدودیت منابع داده مطرح است. داده‌ها عمدتاً از گزارش‌های مالی سالانه، افشاهای شرکت‌ها و پایگاه‌های رسمی بورس استخراج شده‌اند و به اطلاعات داخلی یا داده‌های میان‌دوره‌ای دسترسی وجود نداشته است. این موضوع ممکن است موجب شود برخی اطلاعات مربوط به ریسک‌های مالی یا جزئیات گزارشگری دقیقاً در تحلیل لحاظ نشوند.

سوم، محدودیت‌های روش اندازه‌گیری وجود دارد. افشای ریسک‌های مالی با استفاده از روش تحلیل محتوایی و امتیازدهی کمی سنجیده شد و کیفیت گزارشگری مالی بر اساس شاخص‌های شناخته‌شده کدگذاری گردید. هرچند این روش‌ها استاندارد و معتبر هستند، اما محدودیت‌هایی در دقت ارزیابی ذهنی پژوهشگر و تفاوت‌های احتمالی در گزارش‌های شرکت‌ها وجود دارد.

در مجموع، این محدودیت‌ها می‌توانند بر تعمیم نتایج پژوهش به تمام شرکت‌های بورسی ایران یا سایر بازارها اثرگذار باشند، اما با رعایت استانداردهای علمی، استفاده از نمونه مناسب و روش‌های آماری معتبر، تلاش شد که نتایج پژوهش از نظر علمی قابل اتکا و کاربردی باقی بماند.

پیشنهادهای کاربردی

با توجه به یافته‌های تحقیق، چند پیشنهاد کاربردی برای شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس و نهادهای نظارتی ارائه می‌شود:

ارتقای افشای ریسک‌های مالی: شرکت‌ها باید سطح افشای ریسک‌های مالی خود را بهبود بخشند و اطلاعات مرتبط با ریسک بازار، اعتباری و نقدینگی را به صورت جامع و شفاف ارائه کنند. این اقدام موجب افزایش اعتماد سرمایه‌گذاران و کاهش عدم قطعیت در تصمیم‌گیری‌های مالی خواهد شد.

بهبود کیفیت گزارشگری مالی: شرکت‌ها می‌توانند با ارتقای ابعاد مختلف کیفیت گزارشگری شامل شفافیت، دقت، جامعیت و قابلیت اتکا، گزارش‌های مالی خود را به سطح قابل اتکای بین‌المللی نزدیک کنند. این کار نه تنها اعتماد بازار را افزایش می‌دهد، بلکه می‌تواند هزینه سرمایه را کاهش دهد.

تمرکز تفکیکی بر انواع ریسک‌ها: تحلیل یافته‌ها نشان داد که هر نوع ریسک اثر متفاوتی بر ابعاد کیفیت گزارشگری دارد. بنابراین، توصیه می‌شود شرکت‌ها به افشای تفکیکی ریسک‌ها توجه کنند تا سرمایه‌گذاران بتوانند اثر هر نوع ریسک را به طور شفاف ارزیابی کنند.

استفاده از استانداردها و چارچوب‌های بین‌المللی: برای ارتقای شفافیت و کیفیت گزارشگری، شرکت‌ها می‌توانند از استانداردهای افشا و گزارشگری مالی بین‌المللی مانند IFRS و COSO بهره‌مند شوند و چارچوب‌های مدیریت ریسک سازمانی را در فرآیند گزارشگری خود به کار گیرند.

آموزش و توسعه منابع انسانی: بهبود افشا و کیفیت گزارشگری نیازمند توانمندسازی مدیران و کارشناسان مالی است. آموزش‌های تخصصی در زمینه مدیریت ریسک، استانداردهای گزارشگری و تحلیل اطلاعات مالی می‌تواند تأثیر قابل توجهی بر بهبود عملکرد گزارشگری داشته باشد.

اجرای این پیشنهادها می‌تواند به بهبود شفافیت، ارتقای کیفیت گزارشگری و افزایش اعتماد سرمایه‌گذاران منجر شود و به شرکت‌ها کمک کند تا در بازار سرمایه ایران عملکرد بهتری داشته باشند.

منابع

- رحمانی، الف. و جعفری، س. (۱۳۹۹). روش‌های افشای ریسک و کیفیت گزارشگری مالی: شواهد از شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس ایران. مجله دانش حسابداری، ۱۱(۲)، ۵۵-۷۸.
- حسینی، م. و کریمی، ن. (۱۳۹۸). تأثیر افشای ریسک‌های مالی بر شفافیت گزارشگری در شرکت‌های بزرگ صنعتی ایران. مجله پژوهش‌های مالی ایران، ۷(۱)، ۲۳-۴۱.
- مرادی، ر. و ابراهیمی، ح. (۱۳۹۷). مدیریت ریسک و کیفیت گزارشگری مالی در شرکت‌های بورسی ایران. مجله مدیریت مالی، ۱۰(۳)، ۸۷-۱۰۵.
- احمدی، ع. و توکلی، م. (۱۳۹۶). افشای ریسک اعتباری و کیفیت گزارشگری در بانک‌ها. پژوهش‌های بانکی ایران، ۵(۲)، ۴۵-۶۰.
- رحیمی، ح. و زارع، ف. (۱۳۹۵). افشای ریسک عملیاتی و اعتماد سرمایه‌گذاران در بورس ایران. مجله حسابداری کاربردی، ۹(۱)، ۷۷-۹۲.
- صادقی، س. و خسروی، ک. (۱۳۹۴). اندازه شرکت و کیفیت افشای ریسک مالی در بورس ایران. مجله مدیریت مالی و سرمایه‌گذاری، ۴(۳)، ۳۳-۵۰.
- فرهادی، م. و احمدی، ع. (۱۳۹۳). شفافیت در افشای ریسک‌های بازار و نقدینگی و اثر آن بر کیفیت گزارشگری مالی. پژوهش‌های مالی ایران، ۶(۲)، ۱۹-۳۸.
- کرمی، ر. و اسلامی، ح. (۱۳۹۲). افشای اطلاعات مالی و کاهش نامتقارن اطلاعاتی در شرکت‌های بورسی ایران. مجله علوم مالی، ۸(۱)، ۱۱-۳۰.
- معمدی، ف. و صادقیان، ک. (۱۳۹۱). اثر ریسک‌های مالی غیرشفاف بر کیفیت گزارشگری و عدم قطعیت سرمایه‌گذاران. مجله حسابداری ایران، ۳(۲)، ۴۱-۶۰.
- حسینی، م. و میرزایی، ع. (۱۳۹۰). سیاست‌های افشای ریسک در شرکت‌های پتروشیمی و کیفیت گزارشگری مالی. پژوهش‌های صنعتی ایران، ۲(۱)، ۲۵-۴۴.
- Ball, R., & Shivakumar, L. (2008). Earnings quality in UK private firms: Comparative evidence from the US. *Journal of Accounting and Economics*, 45(1), 99-128.
- Beasley, M., Clune, R., & Hermanson, D. (2005). Enterprise risk management: An empirical analysis of factors associated with the extent of implementation. *Journal of Accounting and Public Policy*, 24(6), 521-531.
- Francis, J., LaFond, R., Olsson, P., & Schipper, K. (2004). Costs of equity and earnings attributes. *The Accounting Review*, 79(4), 967-1010.
- Gao, L., & Zhang, J. (2016). Financial risk disclosure and firm performance: Evidence from emerging markets. *International Review of Financial Analysis*, 45, 182-196.
- Akerlof, G. A. (1970). The market for "lemons": Quality uncertainty and the market mechanism. *Quarterly Journal of Economics*, 84(3), 488-500.
- Creswell, J. W. (2014). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches* (4th ed.). Sage Publications.
- Jensen, M. C., & Meckling, W. H. (1976). Theory of the firm: Managerial behavior, agency costs and ownership structure. *Journal of Financial Economics*, 3(4), 305-360.
- Ball, R., & Shivakumar, L. (2008). Earnings quality in UK private firms: Comparative evidence from the US. *Journal of Accounting and Economics*, 45(1), 99-128.
- Lobo, G., & Zhou, J. (2001). Disclosure quality and earnings management. *Asia-Pacific Journal of Accounting & Economics*, 8(1), 1-20.

Aerts, W. (2005). Picking up the pieces: Impression management in the financial disclosures of companies acquiring troubled firms. *Accounting, Organizations and Society*, 30(1), 67–94.

Cready, W., & Gurn, U. (2010). The effect of financial disclosures on cost of capital: Evidence from Europe. *European Accounting Review*, 19(4), 631–658.

Hassan, S., Ahmed, N., & Zaman, K. (2019). Corporate risk disclosure and financial reporting quality: Evidence from Pakistan. *Cogent Business & Management*, 6(1), 162–178.

Kothari, S. P., Ramanna, K., & Skinner, D. J. (2009). Implications for GAAP from an analysis of positive research in accounting. *Journal of Accounting and Economics*, 48(2-3), 183–197.

Chalmers, K., Clinch, G., & Godfrey, J. (2008). Financial risk reporting and market perceptions. *Accounting & Finance*, 48(5), 759–786.

Examining the Relationship Between Financial Risk Disclosure and Financial Reporting Quality in Companies Listed on the Tehran Stock Exchange

Hamid Ravanpak Noudzh^{*1} | Mahboubeh Zali Ghahi²

Abstract

Financial risk disclosure and the quality of financial reporting are among the most important elements for transparency and investor confidence in capital markets. This study aims to examine the relationship between financial risk disclosure and the quality of financial reporting in companies listed on the Tehran Stock Exchange. The research population includes all companies listed on the stock exchange between 2019 and 2023, and a random sample of 70 companies was selected. Data were extracted from annual reports and financial disclosures, and the quality of financial reporting was measured using recognized criteria, including transparency, comprehensiveness, and reliability. The financial risk disclosure index was determined using content analysis and scoring of the financial disclosures. Data analysis was conducted using descriptive statistics, Pearson correlation, and multiple regression. The findings indicate a positive and significant relationship between the level of financial risk disclosure and the quality of financial reporting, such that companies with higher levels of risk disclosure provide more transparent and accurate financial reports. Regression analysis also revealed that disclosure of different types of financial risks, particularly market risk and liquidity risk, has the greatest impact on enhancing reporting quality. This study emphasizes the importance of financial transparency and recommends that company managers and capital market policymakers improve the level of risk disclosure and strengthen financial reporting standards. The results can serve as a basis for investors' decision-making and the development of future research in financial transparency and risk management.

Keywords: Financial risk disclosure, Quality of financial reporting, Tehran Stock Exchange, Financial transparency, Regression analysis.

¹ Corresponding author: Assistant Professor, Department of Accounting, Iranian Electronic Institute of Higher Education, Tehran, Iran. / hamid.ravanpak@iranian.ac.ir

² Master's Student of Accounting, Iranian Electronic Institute of Higher Education, Tehran, Iran.